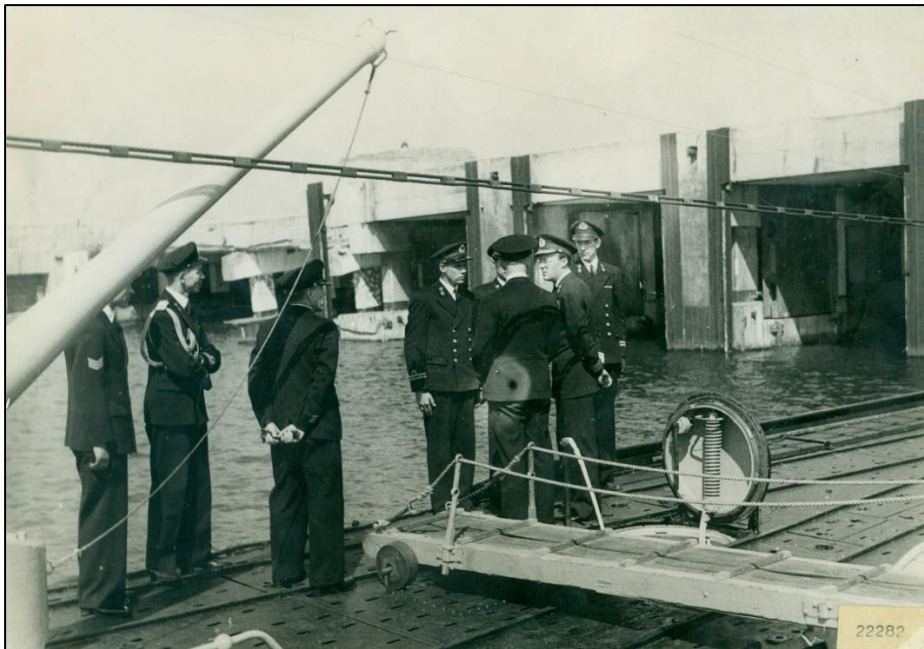

Viering 40 jaar onderzeeboten bij de Koninklijke Marine.

De driedaagse viering te Rotterdam ter gelegenheid van Veertig jaar Onderzeedienst, begon op 19 juni 1947 met de aankomst van Z.K.H. Prins Bernhard, bij de onderzeebootbasis op de Waalhaven. Achtereenvolgens bezocht hij de aanwezige onderzeeërs, de mijnenbunkers (voormalige Schnellboot bunkers) en inspecteerde hij het logementschip ZEEAREND. Hierna bracht hij nog een bezoek aan Hr.Ms SOEMBA, het radarinstructieschip, die ook in de haven van Rotterdam was afgemeerd.

Z.K.H. Prins Bernhard tijdens zijn bezoek aan de onderzeeboot Hr.Ms. O 23. Op de achtergrond de voormalige Duitse Schnellboot bunkers.
© collectie G.Horneman

Na dit bezoek keerde de Prins terug naar de Onderzeedienst, waar hij 's avonds tot slot van de eerste jubileum dag met enige

honderden reünisten in de in aanbouw zijnde kantine aan een diner deel nam. Hier waren aanwezig de Bevelhebber van de Zeestrijdkrachten, luit.-admiraal C.E.L. Helfrich, de Commandant Zeemacht Nederland, schout-bij-nacht J.L.J Willinge, de Chef Marinestaf, schout-bij-nacht jhr E.J. van Holthe en de vertegenwoordigers van de Amerikaanse en Engelse onderzee-diensten resp. captain Browne en commander Loomis. De volgende dag reikte H.M. Koningin Wilhelmina de Militaire Willemsorde 4^e klasse uit aan de Onderzeedienst en heeft het gedenkteken voor de gesneuvelden in de jaren '40-'45 onthuld.

1)

Op 6 juni 1947 reikt H.M. koningin Wilhelmina aan de Commandant Onderzeedienst te Rotterdam, ltz. 1^e kl. J.F. van Dulm, de Militaire Willemsorde 4^e klasse uit voor de inzet van de Onderzeedienst gedurende de Tweede Wereldoorlog. © collectie G.Horneman

¹⁾ Dit gedenkteken, staat na een aantal verhuizingen, nu op Steiger 19 bij de Onderzeedienst te Den Helder.

H.M. Koningin Wilhelmina onthult het monument.

© collectie G.Horneman

Dit alles gebeurde op het terrein van de Onderzeedienst aan de Waalhaven te Rotterdam tijdens de festiviteiten van de viering van 40 jaar Onderzeedienst.

²⁾

²⁾ Deze datum is eigenlijk niet correct volgens het: *Jaarboek van de Koninklijke Marine 1912/1913; blz. 153 en 158*: De dienst der onderzeeboten, die tot dusverre was opgedragen aan de commandant van het torpedo-instructieschip te Willemsoord, wordt op 15 november 1912 in verband met de uitbreiding van het aantal onderzeeboten onder een afzonderlijke chef gebracht. Deze datum wordt beschouwd als de oprichtingsdatum van de ‘Onderzeedienst’ (Dienst der Onderzeeboten); als hoofd van deze dienst wordt kapt. Itz. J.J. Oudemans aangesteld. Op 16 oktober 1919 spreekt men officieel van ‘Onderzeedienst’ en kapt. Itz. G.L. Schorer wordt als commandant

Veertig jaar Onderzeedienst, werd gevierd omdat op 21 december 1906 de eerste Nederlandse onderzeeboot de Luctor et Emergo, welke op eigen kosten door de scheepswerf De Schelde gebouwd was, door de Koninklijke Marine overgenomen en als LUCTOR ET EMERGO in dienst was gesteld.

3)

De viering zou dan eigenlijk op 21 december 1946 moeten hebben plaats gevonden. Er is toen gekozen om de festiviteiten naar het volgend jaar te verplaatsen. De reden was vooral omdat de meeste, nog in de vaart zijnde onderzeeboten en haar bemanning, niet op die datum in Nederland konden zijn. Ook het monument moest nog afgebouwd worden.

4)

De festiviteiten speelden zich niet alleen in Nederland af. Ook in Nederlands-Indië werd het jubileum gevierd, zij het wel op bescheiden wijze.

(COZD) geïnstalleerd. Het personeel, met uitzondering van de commandant, blijft gehuisvest aan boord van Hr.Ms. torpedoinstructieschip KONINGIN EMMA.

Op 16 juli 1964 kreeg de Onderzeedienst het vaandel Onderzeedienst door Koningin Juliana te Den Helder uitgereikt.

3) De boot heet vanaf 19 januari 1907: ONDERZEE-TORPEDOBOOT I. In verschillende jubileumboeken over de Nederlandse Onderzeedienst wordt de naam ONDERZEESCHE-TORPEDOBOOT No. I, ONDERZEESCHE TORPEDOBOOT 1 of ONDERZEESE TORPEDOBOOT 1, gebezigd. In de maand maart 1907 wordt de naam definitief Hr.Ms. O I.

4) Het monument is door een aantal onderzeeboot-officieren op eigen initiatief tot stand gebracht. Zie ook: *Opdat wij niet vergeten. Het onderzeedienst monument op Steiger 19 (Onderzeedienst te Den Helder). De feiten en namen, G.D. Horneman, Traditiekamer OZD, 2016.*

Er is weinig bekend over deze viering te Soerabaja. In verschillende standaardwerken over de Nederlandse Onderzeedienst wordt hier geen gewag van gemaakt. Het is dan ook prijzenswaardig dat onderstaande krantenartikel gevonden is. Behalve de viering wordt in het krantenartikel een tweetal memorabele feiten weergegeven. Ten eerste: het monument van de Onderzeedienst te Soerabaja, bestaande uit een onderdeel van de K I, zijnde eerste Nederlandse onderzeeboot, die in Nederlands Indië aanwezig was en ten tweede de herdoping van een brug in Soerabaja naar A.J. Bussemaker, commandant van de Nederlandse onderzeeboot Hr.Ms. O 16, die met zijn boot tijdens de oorlog gesneuveld is. De samensteller heeft gemeend dit artikel integraal weer te geven en aangevuld met foto's en enige gegevens.

Het jubileum van de Onderzeedienst.

5)

Alle harten klopten gisteren warmer voor onze Marine. Het karakter van het feest dat onze Marine gisteren te Soerabaja vierde, het feest van het 40-jarig bestaan van de Onderzeedienst en van de 25-jarige herdenking van de aanvang van de bouw van de onderzeedienst-kazerne.

6)

5) Uit de *Nieuwe Courant* van 20 juni 1947, uitgave Soerabaja, pag. 1 met dank aan Historische kranten, Delpher.

6) Met de bouw van de kazerne voor de Onderzeedienst op het Marine Etablissement (Oedjong), Soerabaja, was men begonnen in 1920 en in juni 1923 zover gereed en in dienst gesteld. De bouwput van de onderzeeboot-dokken benevens het terrein tussen deze put en de kali Semampir werd opgespoten. De beide betondokken voor onderzeeboten werden op hun ligplaats in de Oosterhaven gebracht en werden daar verder afgebouwd (werden op 1 juni 1924 voor het eerst door onderzeeboten in gebruik genomen).

Maar ook het eerste officiële bezoek van de vlootvoogd, viceadmiraal A.S. Pinke aan Soerabaja, welke werd bepaald door de tijdsomstandigheden, zoals de Maritiem Commandant, kapitein ter zee C.J.W. van Waning in zijn welkomstwoord in de sociëteit Modderlust memoreerde. Inderdaad, het feest heeft men weliswaar niet met de luister van weleer kunnen vieren, maar dat betrof slechts de uiterlijke schijn; in het binnenste van een ieder, die deze herdenking gisteren bijwoonde, klopte het hart echter warmer dan gewoonlijk voor onze Marine en ook zij, die bij de Marine hun leven offerden aan land, volk en Vorstin, werden geen moment vergeten.

*Ontvangst bij aankomst van viceadmiraal Pinke en echtgenoot e.a.
Foto NIMH 2158-046841*

Aankomst viceadmiraal Pinke.

Alvorens de eigenlijke viering van het jubileum van de onderzeedienst een aanvang nam, had op het vliegveld Petak gistermorgen een plechtige officiële ontvangst van viceadmiraal Pinke plaats. Het vliegveld bood, even voor tienem, een bijzonder tafereel door de vele uniformen van militaire en burgerlijke

autoriteiten, een voor de grote hangar opgestelde erewacht onder commando van de kapitein van de Mariniers G.P. Gierberts, bestaande uit een detachement Mariniers, een detachement van de Marine Bewakings-afdeling, een sectie van de Koninklijke Marine en een afdeling Marva's, terwijl terzijde een grote groep officieren, onderofficieren en manschappen van de Marine opgesteld stond, welke groep bestond uit de reünisten die vroeger bij de Onderzeedienst hebben gediend. Even voor tien landde een speciaal vliegtuig, een Marine-Dakota, uit Batavia met viceadmiraal Pinke en mevr. Pinke aan boord. De admiraal en zijn echtgenote waren o.m. vergezeld van de heren Rietdijk en Van Bemmelen, die vroeger bij de onderzeedienst hadden gediend. Bij het uitstappen werd viceadmiraal Pinke verwelkomd door kolonel Van Waning, waarna de gasten zich naar de commissie van ontvangst begaven, waar zij begroet werden door resident dr. F.W.T. Hunger, H.T.B., de chef-staf Lt.-kol. F. Rietveld, namens de commandant van de A-divisie, die verhinderd was persoonlijk aanwezig te zijn, door de directeur van het Marine-Etablissement, kap. t. zee C.W. Heringa, de hoofdbtenaar voor gemeentezaken, mr. C.J.G. Becht, de commandant van de Mariniers de kolonel W.A.J. Roelofsen, de commandant van de M.L.D., off. vlieger der 1^e kl. L.A.H. Rombeek en door een koopvaardij-officier, nl. de gezagvoerder van de Plancius, kapitein De Vries. ⁷⁾

Terwijl mevr. Pinke verwelkomd werd door mevr. Van Waning, begaf de viceadmiraal zich naar een speciale commissie van de Onderzeedienst.

In Modderlust.

Nadat de admiraal de erewacht had geïnspecteerd, begaf het gehele gezelschap en de reünisten van de onderzeedienst zich naar de Marine-sociëteit Modderlust, waar de gasten een koele drank werd aangeboden en waar kolonel Van Waning een woord van welkom sprak. Daarin deelde de spreker mede dat het Hare Majesteit de Koningin het behaagd heeft aan de Onderzeedienst bij deze gelegenheid de Militaire Willemsorde der 4e klasse toe te kennen. Ook deelde de kolonel mede dat ter gelegenheid van deze dag, de Onderzeedienst die thans in Indië niet meer bestaat, voor deze dag symbolisch wederom in "bedrijf" was gesteld onder het één-dags

⁷⁾ De Plancius heeft gedurende een aantal maanden in de Tweede Wereldoorlog als tijdelijk onderzeeboot-moederschap dienst gedaan.

commando van de lt. t. zee 1e kl. G. Koudijs. Na een resumé te hebben gegeven van het feestprogramma wenste de spreker allen een gezellige ouderwetse onderzeeboot-reünie toe.

Ontvangst in de Marine-sociëteit Modderlust, in het midden de viceadmiraal en mevrouw Pinke. Foto NIMH 2158-043356

Bij de Dokken.

Het terrein van de dokken van de onderzeedienst, waar de autoriteiten en reünisten tegen kwart voor 12 arriveerden, was feestelijk versierd. Zowel de ingang als de dokken zelf gaven een kleurige aanblik door talloze vlaggen, terwijl voor een versierd spreekgestoelte de toren van de eerste Indische duikboot, de K I stond opgesteld.

8)

⁸⁾ Hr.Ms. K I was op 26 november 1916 te Soerabaja aangekomen. Is op 1 oktober 1927 afgevoerd van de sterkte en in 1932, samen met de voormalige torpedoboten Krokodil en Draak, in de Javazee tot zinken gebracht. Het sail

Dit overgebleven stuk van het toentertijd zo moderne wapen geelk op speelgoed naast de torens van de K XIV en K XV, twee oorlogsveteranen die er naast lagen. Even voordat de Vlootvoogd het spreekgestoelte betrad voor het uitspreken van zijn herdenkingsrede, maakte Radio Omroep Soerabaja een aanvang met de uitzending van een ooggetuige-verslag van de plechtigheid, dat verzorgd werd door de sergeant van de Mariniers Lemaire. Bij de aanvang van zijn toespraak wees viceadmiraal Pinke er op dat men bijeen was gekomen om het feit te herdenken dat 40 jaar geleden de eerste Nederlandse duikboot, de O I in dienst werd gesteld. Een speciaal woord van welkom richtte de admiraal tot de heer Rietdijk, de enige onder de aanwezigen die de O I nog heeft meegemaakt. De admiraal herinnerde er voorts aan, hoe de onderzeedienst, waar ook hij gediend heeft, in het begin met de O I tot en met O 4 doorlopend moeilijkheden had. Men moest toen nog veel leren. Het was een zware dienst, waar zij, die niet meekonden na korte tijd weer afdreven, maar het was er toch plezierig want men voelde dat men er wat presteerde en dat men wat was. Allengs verbeterden de boten en de schepen, die de latere reizen naar Indië maakten, waren reeds echte boten. Toen de oorlog uitbrak, aldus de admiraal, waren aller verwachtingen hooggespannen ten opzichte van de onderzeedienst en deze dienst heeft niemand teleurgesteld: er werd hard en raak toegeslagen. Toen de oorlog in de Pacific uitbrak ging de onderzeedienst onder leiding van luitenant A.J. Bussemaker de vijand tegemoet. Tal van Japanse schepen werden in de grond geboord en spoedig was onze Onderzeedienst de schrik van de Japanners.

9)

(brugopbouw) was daarvoor al van de K I afgehaald. Het sail van Hr.Ms. O I, de eerste Nederlandse onderzeeboot, is na de uitdienstelling (1927), in 1932 t.g.v. 25 jaar Onderzeedienst, bij de voormalige kazerne van de Onderzeedienst te Den Helder geplaatst. Bij de verhuizing naar de Nieuwe Haven bevindt het nu op Steiger 19, Onderzeedienst, te Den Helder.

9) Door het grote aantal Japanse schepen die bij het uitbreken van de oorlog in het Verre Oosten door de Nederlandse onderzeeboten tot zinken waren gebracht kreeg Admiraal Helfrich de bijnaam "A ship a day, Helfrich".

De O 16, O 20, K XVI en K XVII zijn nooit teruggekomen. De K XVIII en K XIII keerden zwaar beschadigd terug. Toen Java viel moesten deze twee boten achtergelaten worden, maar de rest kon naar het buitenland uitwijken om de oorlog voort te zetten.

¹⁰⁾

Ondanks tal van moeilijkheden, vooral in het begin, was de dienst reeds spoedig, aangevuld met overgenomen Engelse boten, weer in de strijd tegen de vijand en een ieder is er van overtuigd dat onze dienst in de oorlog grote prestaties heeft geleverd. Niet voor niets heeft H.M. de Koningin de dienst onderscheiden. De mannen hebben het verdiend.

De spreker wees er voorts op dat de duikboot, zoals die thans bestaat verouderd is. Er moeten nieuwe, komen, aangepast aan de nieuwe eisen. Zo'n boot moet nog uitgevonden worden en wij zullen er zelf aan mee moeten werken. Spreker zei nog dat de Nederlandse onderzeedienst thans alleen nog in Holland bestaat. In Indië is deze dienst nu niet nodig, want hier heeft de Marine slechts tot taak controle op zee uit te oefenen, op smokkelhandel, infiltraties en het vervoer van wapens. Daarvoor heeft men geen duikboten nodig. De spreker beëindigde zijn toespraak met de woorden: "Alvorens wij dit terrein verlaten, willen wij de onderzeedienst hier speciaal herdenken voor wat deze dienst in deze oorlog gedaan heeft voor ons land, Koninklijke Marine en H.M. de Koningin". Met een driewerf hoera voor H.M. de Koningin, was deze plechtigheid ten einde.

Lunch in Onderzeedienst-kazerne.

Met een inspectie van de kazerne van de onderzeedienst door viceadmiraal Pinke en een lunch voor de reünisten in de longroom van deze kazerne werd het eerste gedeelte van het feestprogramma gistermiddag beëindigd.

Tijdens de lunch werd door verschillende sprekers nog het woord gevoerd, o.a. door ltz. Koudijs, die als gastheer optrad, aangezien hij, zoals hij sprak, door de admiraal voor deze dag illegaal tot commandant van de thans in Indië niet bestaande Onderzeedienst was benoemd. Ook sprak de heer Riedijk enige woorden, waarbij hij herinneringen vertelde uit de tijd van de O I en andere vroegere duikboten.

¹⁰⁾ Hr.Ms. K XIII en K XVIII werden bij de capitulatie op 2 maart 1942 door eigen personeel op het Marine Etablissement vernietigd.

De Japansche brug herdoopt.

's Avonds om 19 uur verzamelde "tout Soerabaja" zich in de woning van de Maritiem Commandant waar de admiraal en mevr. Pinke recipieerden. Velen boden daar hun gelukwensen aan de admiraal aan in verband met het jubileum en de onderscheiding van de Onderzeedienst. Na de geanimeerde receptie, kwam het herdopen van de Japansche brug.

¹¹⁾

De Anton J. Bussemaker brug, ca. 1948. © N. van Manen, Lisse.

Japansche brug ca.1920. ©Universiteitsbibliotheek Leiden, collectie KIT.

¹¹⁾ De brug verbindt de Europese wijk Simpang, welke ligt tussen de Grote Postweg en de Soerabaja rivier.

*KNILM-luchtopnamen in noordoostelijke richting van Katabang ca. 1930, met rechtsonder de Simpangbrug of **Japansche brug**, in het midden het Raadhuis, daarachter de HBS en nog iets verder het Jaarmarkterrein, en geheel op de achtergrond het gemeentelijk complex van volkswoningen op Tambaksari.*

©Universiteitsbibliotheek Leiden, collectie KIT.

Van deze plechtigheid zond R.O.S. eveneens een ooggetuige verslag uit.

Om 20 uur precies nam mr. Becht, hoofdambtenaar voor gemeentezaken het woord waarin spreker in de eerste plaats de viceadmiraal en mevr. Pinke namens de burgerij van de stad welkom heette bij dit eerste officiële bezoek van de admiraal na de oorlog aan de stad Soerabaja. De heer Becht, verklaarde o.m. dat de stad met de voor de Onderzeedienst en de gehele Koninklijke Marine zo vererende onderscheiding intens meeleeft. Wij zijn trots op deze eer, de onderzeedienst betoond. Soerabaja immers was, en

is, de thuishaven voor de onderzeeërs in de Indische wateren. Naar onze haven koersten zij in vreedstijd bij hun welbekende tochten over de oceaan, van onze haven uit opereerde in de oorlog tegen de overweldiger, en brachten dood en ondergang aan wat onder de gehate bloedvlag voer, nog vóór onze bondgenoten hun macht hadden ontplooid.

De spreker herinnerde dan hoe op 15 december 1941 de O 16 ten onder ging na 4 vijandelijke transportschepen te hebben vernietigd.

¹²⁾

De commandant Anton J. Bussemaker en zijn gehele bemanning, op één na, gaven toen hun leven voor hun plicht, de verdediging van Indië en daarmee van de stad.

¹³⁾

Door de commandant van de O 16 te eren en zijn naam in deze marinestad tot in verre toekomst in ere te houden, eren wij zijn makers, die met hem ten onder gingen, eren wij de jubilerende Onderzeedienst, waartoe zij behoorden en leggen wij de band, die deze dienst met de stad Soerabaja nu al zovele jaren verbindt, weer opnieuw vast. Daarom wil ik op dit ogenblik, aldus de heer Becht, de brug welke in het verleden de naam droeg van de vijand die Bussemaker en de gehele Marine zo heldhaftig hebben bestreden, omdopen, om deze brug tot in lengte van dagen de naam te doen dragen van de commandant van de O 16. Namens de stad Soerabaja herdoop ik de vroegere Japansche brug in de "Anton J. Bussemaker-brug". Moge een ieder die de brug passeert Anton J. Bussemaker en zijn gevallen kameraden met dankbaarheid gedenken".

Bij deze woorden gingen gelijktijdig tal van gekleurde over de brug opgehangen lampen aan, het geheel een feeëriek aanzicht gevend.

Dan sprak nog de heer P.W. Best, agent van de Javasche Bank, die namens Soerabaja's handel en industrie een tekening van de brug

¹²⁾ Nadat de O 16 de Tozan Maru (8666 brt); Kinka Maru (9306 brt); Asosan Maru (8110 brt.) en Sakura Maru (7170 brt) getorpedeerd te hebben, ging deze, op haar weg terug naar Singapore, door een zeemijn verloren.

¹³⁾ Bij de ondergang van de O 16 verloren totaal 41 bemanningsleden het leven. De enige overlevende van de O 16 was kwartiermeester Cor de Wolf. Hij wist na ongeveer 35 uur zwemmen het eilandje Poeloe Dayang nabij Poeloe Auer te bereiken. Na allerlei omzwervingen kwam hij op 21 december uiteindelijk bij de Naval Base te Singapore aan.

en lampen voor de verlichting van de brug aanbod. Deze lampen worden thans vervaardigd.

Met een taptoe, geslagen en geblazen door Mariniers, werd de viering van deze gedenkwaardige dag voor onze Marine en voor onze stad besloten.

Naschrift:

De vraag rijst nu of deze brug nog steeds de Anton J. Bussemaker heet. Na het vertrek van het Nederlands Gezag uit Nederlands-Indië zal deze brug wel een andere naam hebben gekregen. Ook het monument van de K I, zal na vertrek van de Koninklijke Marine van het Marine Etablissement te Soerabaja, naar de schroothoop zijn verdwenen. Het zij zo. Maar wie zal het zeggen?

Bronnen:

De Nederlandse onderzeedienst in de Tweede Wereldoorlog, deel 2, G. Horneman, Aspekt, 2012.

Monografie Nederlandse onderzeeboten, deel 2-b, K-boten, G. Horneman, Aspekt, 2018.

Gelouterd door strijd. De Nederlandse Onderzeedienst tot de val van Java, 1942, Ph.M. Bosscher en H.O. Bussemaker, de Bataafsche Leeuw, 2007.

Hr.Ms. K XVII en Hr.Ms. O 16. De ondergang van twee Nederlandse onderzeeboten in de Zuid Chinese zee, 1941, P.C. van Royen e.a., de Bataafsche Leeuw, 1997.

Historische kranten. www.delpher.nl.

G.D. Horneman, Traditiekamer Onderzeedienst, Den Helder (mardokh@chello.nl).

De samensteller houdt zich aanbevolen voor meer beeldmateriaal van het monument en de brug.

